

**МИЗОЖ
ҲАҚИДА
РИСОЛА**

МУҲАММАД АТ-ТАБИБ АЛ-ҲАРАВИЙ

**ВНЕШТОРГИЗДАТ
ТОШКЕНТ 1991**

Таржима, сўзбоши ва изоҳ муаллифлари:

Маҳмуд Ҳасаний

Маҳмуд Умаров

Ғолиба Жўраева

Масъул муҳаррир — филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон ССЖ да хизмат кўрсатган фан арбоби, Беруний мукофоти лауреати *Исматулла Абдуллаев*

Муҳаррир Мусаев В. А.

Қўлингиздаги китобга ўтмишда ёзилган «Тибномаи туркий» («Туркча тиб китоби») ҳамда «Рисолан Муҳаммад табиб» («Муҳаммад табиб рисо-ласи») номли асарлар киритилган бўлиб, унда саломатликни сақлаш учун зарур бўлган оддий дорилар, шифобахш моддаларнинг мизожи, мизождан юзланадиган зарарларни йўқотиш йўллари баён этилган.

Рисола кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

Теришга берилди 29.07.91. Босишга рухсат этилди 15.08.91. Формати 60×90³/₁₆. Тип. қо-
ғози № 2. Литературная гарнитура. Кегли 10 шпонсиз. Юқори босма усулида босилди.
Шартли б. л. 3,0. Шартли кр. -отт. 3,25. Нашр. л. 2,5 Тиражи 100000. Зак. № 3575.
Баҳоси 2 с.

„Внешторгиздат“. Ташкент, 129, Навоий кўчаси. 39. Шартнома

Область газеталарининг М. В. Морозов номидаги босмахонаси ва бирлашган наш-
риёти. Самарқанд. ш.. У Турсунов кўчаси, 82. 1991.

Объединенное издательство и типография областных газет имени М. В. Моро-
зова. г. Самарканд, ул. У. Турсунова, 82.

Қ И Р И Ш

Ўтмишда бошқа фанлар қатори табобат фани ҳам кенг ривожланди. Бунинг сабаби ўз-ўзидан маълум бўлиб, нафақат оддий кишилар, балки давлат ва дин арбоблари ҳам бу фаннинг ривожланишига тарафдор эдилар. Шунинг учун ҳозик табиблар ва табобатга оид китоб ёзувчи олимлар қадрланган. Бошқа томондан эса ислом дини табобатнинг ривожланишига хайрихоҳ эди. Муҳаммад алайҳис салом: «Ал-илму плмани: илм ул-абдани ва илм ул-адёни», яъни «илм иккитадир: табобат илми ва дин илми» деган эди. Бундан кўриниб турибдики, бадан илми, яъни табобат ҳатто дин илмидан олдин тилга олинган. Демак, табобат илми ривожланмаса бошқа нарсаларнинг ривожланиши оқсаб қолади. Ҳақиқатан ҳам, бадан саломат бўлмаса киши бошқа ишларга қандай қўл урсин!

Ибн Синогача ва ундан кейин ҳам Шарқда жуда кўплаб тиббий асарлар ёзилди. Биз фақат Ибн Синонинг айрим тиббий асарлари билангина танишмиз. Бошқа тиббий асарлар ҳали ўз тадқиқотчиси ва таржимонини кутиб ётибди. Биз бу тиббий асарлар билан танишар эканмиз, уларда асосан мижоз (арабча мизож) га катта ўрин берилганини кўрамиз. Қадимий табобатда даволаш асосан мизожга асослаб берилган. Бунда ҳар бир кишининг мизожи томир, тил, кўз, бадан ва ахлат рангидан аниқлаб олинган ва шунга мос мизожли дори-дармонлар истеъмол қилиш буюрилган. Демак, табиб нафақат одам мизожини, балки ҳар ўсимлик, маъдан ва ҳайвонотдан олинадиган дори-дармонлар табиати ва мизожини ҳам пухта билиши зарур бўлган. Мизожни яхши билган табибгина беморни муваффақиятли даволай олган.

Аммо мизожни пухта билиш ҳаммага ҳам насиб этавермайди. Бунинг учун жуда кўп тажрибалар ўтказиш, устоз ҳузурида узоқ бўлиш, тўғрироғи зийрак ақл ва туғма қобилият талаб этилади. Ўтмишдаги ҳозик табиблар ҳам мизожни аниқлашда бир қарорга келмаганлар ва бу соҳада уларнинг фикрлари бир ердан чиқмаган. Муҳаммад Солиҳ ибн Қутлуқбий ўзининг

«Рисолан ҳикмат» («Ҳикмат рисоласи») китобида ёзади: «Ҳакимларнинг айтишларича, инсонда уч хил мизож бўлади: биринчиси — иссиқ, иккинчиси — ўртача, учинчиси — совуқ. Иссиқ мизожли кишилар иссиқ мизожга эга овқатлардан кўп еса унинг вужудида иссиқлик кўпаяди. Совуқ мизожли киши совуқ мизожли овқатлардан кўп еса унинг баданида ҳўллик ва сустлик кўпаяди. Ўрта мизожли кишиларга эса иссиқ ёки совуқ овқатлар зарар қилмайди».¹

Бошқа бир ерда у ўтмиш ҳакимларнинг мизож устида кўп иш қилганларига ишора қилиб ёзади: «Ҳакимларнинг ёзишларича, мизож етмиш хил бўлади. Уларни аниқлаш қийин. Шунинг учун ҳозир табиблар бу етмиш хилни етти хилга олиб келдилар ва бу етти хил орқали киши мизожини аниқлаш йўлини ўргандилар».²

Аммо кейинги табиблар мизожни аниқлашда асосан Ибн Синога суяниб иш кўрганлар. Ибн Сино «Қонун» ва «Уржуза» китобида мизож ва унинг турлари ҳақида ўзидан аввал ўтган табибларнинг фикрига суянган ҳолда таъриф бериб ўтган. Унинг ёзишича: «Унсурларнинг ниҳоятда майда бўлаклардан қарама-қарши кайфиятларнинг бир-бирига таъсирдан пайдо бўладиган кайфиятларга мизож дейилади. Унсурлар ўз қувватлари билан бир-бирига таъсир қилишлари натижасида бир кайфият вужудга келади ва ана шу кайфият мизождир. Унсурлардаги кайфият тўртта: иссиқлик, совуқлик, ҳўллик ва қуруқлик» («Қонун» I—II-бет).

Ибн Сино «Уржуза фи-т-тиб» («Тиб ҳақида уржуза») китобида мизожнинг тўққиз хилни кўрсатиб ўтади ва ўз байтида шундай дейди: «Мен мизожнинг тўққиз хилни баён қилиб тутдим ва бу тўғрида ўзимдан чиқариб сўзламадим».³

Демак, биз одам ёки дорилар мизожини аниқламоқчи бўлсак, аввало унинг тўртта томонини, яъни иссиқ, совуқ, ҳўл ва қуруқ томонини аниқлаймиз. Сўнг бу мизожлар биргаликда бўлса, уларни ҳўл-иссиқ, ҳўл-совуқ, қуруқ-совуқ деб ҳукм қиламиз ва уларни орилик мизожлар деб атаймиз. «Масалан, фалончининг мизожига иссиқлик ёки совуқлик ғалаба қилган деса, бу ёлғиз айтгани бўлади. Унга иссиқлик ва қуруқлик, совуқ ва ҳўллик ғалаба қилган деганда икки хил мизож бирга қўшиб айтган бўлади».⁴

Дори-дармонларга келсак улар ҳам худди шундай мизожларга эга бўлиб одатда бу дорининг табиати дейилади. Табобатда ҳар бир шифобахш неъматнинг табиати табиблар томонидан аниқланиб, китобларга ёзиб кетилган. Аммо, керак пайт-

¹ Бу китоб ҳақида қаранг: Табобат хазинаси дурдоналаридин. Тузувчи Ғаржимон М. Ҳасаний. «Медицина», Тошкент — 1987, 65-бет.

² Уша китоб, 67-бет.

³ Абу Али ибн Сино. Тиббий рисолалар нашрга тайёрловчилар: У. И. Каримов, Ҳ. Ҳикматуллаев, Тошкент, «Фан» — 1987, 24-бет.

⁴ Уша китоб, 15 изоҳ.

да қидириб топиш анча ноқулайлик туғдиради. Одамга ёқмаган мизожли неъматларнинг зарарини қандай усул билан йўқотишни ҳам китоблардан қидириб топишга анча вақт кетади.

«Тибномаи туркий» («Туркча тиб китоби») деб аталувчи рисола мизожларни билиш ва бузилган мизожларни сошлаш учун қандай йўл тутиш кераклигини аниқлашда бирмунча ёрдам беради. Унинг муаллифи номаълум бўлиб, Тошкентда бо-силган бир мажмуа ичидан ўрин олган. Рисолада ҳар ким ўзи тайёлаб ичиши ва ейиши мумкин бўлган дори-дармонлар хосияти ҳам баён қилинганки, ота-боболаримиз улардан кундалик ҳаётларида фойдаланганлар ва ўз саломатликларини сақлаганлар.

Доривор моддаларнинг мизожини аниқлаш, шу мизождан юзланадиган зарарларни даф этишни билиш йўлларини осонлатиш мақсадида Абул Музаффар Муҳаммад ат-Табиб ал-Ҳаравий алоҳида рисола ёзган булиб, унинг таржимаси ҳам қуйида келтирилмоқда.

Бу рисола Аргунхон (подшолик йиллари 1284—1291) буйруғи билан ёзилган бўлиб, муқаддимада рисоланинг мақсади қуйидагича баён қилинади: «Рубъи маскун (Ер юзининг қуруқлик қисмининг подшоҳи Аргунхон — унинг давлати боқий бўлсин! Қадимий ва сўнгги ҳақимларнинг сўзларидан тушунишга осон, қисқа бир рисола ёзишга ва унда таомлар, шарбатлар, ҳидлар, либослар ва одамлар ҳар кун муҳтож бўладиган нарсаларнинг табиати, манфаати ва зарарини йўқотиш йўлини кўрсатиб беришга амр этди.

Муҳаммад табиб бу асарни бунёд қилиш учун Афлотун, Арасту, Буқрот, Муҳаммад Закариё, Жолинус ҳамда кейинги асрларда ўтган Бадий, Шифойи асарларини мутолаа қилган ва 24 бобдан иборат бу асарни ёзиб тугатган. «Ҳар ким бу мухтасар рисолага назар солса, — деб ёзади у, — дорилар, шарбатлар, овқатлар ва бошқа нарсаларнинг хосияти, табиати ва зарарини даф этишни билиб олади, бу билан саломатликни сақлаш унга осон бўлади».

Форс тилида ёзилган мазкур рисоланинг биргина қўлёзма нусхаси ЎзССЖ ФА Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар хазинасида сақланмоқда. Мазкур таржима ана шу қўлёзма асо-сида амалга оширилди.

ТИБНОМАИ ТУРКИИ

(Туркча тиб китоби)

Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим

Беҳад ва бениҳоя ҳамд (мақтов) ул Худойи таологаки, Қамар (ой), Аторуд (Меркурий), Зуҳра (Венера), Шамс (Қуёш), Миррих (Марс), Муштарий (Юпитер), Зуҳал (Сатурн) ни яратди ва тақи (яна) одамнинг вужудини ҳам бу ўн икки нарса билан яратди. Дил — жигар қилди, олти думоғ сафро худойи таоло ўн икки бурж, тўрт таъб (табиат, характер), етти кавокиб (юлдуз) далили бирла ҳар қайсини ўз маҳалида (жой, ўрин, вақт, фурсат) билиб, иссиғ-совуқликни на (шу) тариқа баён қилур. Думоғ совуқ турур, юрак, ўпка қуруқ-иссиғ турур, гурда (буйрак), меъда (ошқозон) тўрт таъб сафро, балғам савдо иссиғ-совуқ.

Аммо, улки, қон иссиғдур, ўрни бағирда (жигар) дадур. Ул кимарсаники, ранги қизилдур, онинг мизожи қондур. Сафродур, онинг мизожи қуруқ иссиғдур, онинг жойи ўт узрадир. Балғамдур, онинг мизожи совуқ турур, они (ўрни) ўпкада турур. Савдо зиёдати совуқ турар, ниҳояти совуқ бунёд бўлур.

Ҳукамолар айтурларки, агар кимарсани оғзи аччиқ, шўр бўлса зиёдати сафродур. Агар кимарсани оғзи туруш (нордон), бемаза, аччиқ бўлса зиёдати балғамдур.

Билгилким, бадан қизимоқ, тан оғир бўлмоқ, қон тупурмоқ оғиз тотли бўлмоқ ва боши оғримоқ, юрак солмоқ (ўйнамоқ) ва қулоқ оғримоқ, бу жумласи қондин пайдо бўлур. Заҳматларики, сафронинг сабабидин бош оғримоқ бўлса, они шақиқа отарлар. Оғзи қуримоқ, кўп сувсамоқ, бўғзи қуримоқ ва юзи сариқ бўлмоқ ва соч тушмоқ, баъзи вақтларда оғиз аччиқ бўлмоқ ва баъзи вақтларда кўз қоронғи бўлмоқ ва бевақт сочсоқол, таб ларза (безгак) бўлмоқ, илик ва оёқ тизмоқ (титрамоқ) ён оғримоқ ва таъом сингмаслик бу иллатларнинг ҳаммаси сафродандур. Заҳматлариким балғамдин пайдо бўлур, оғиз аччиқ бўлиб, оғзиндин сув келмоқ, соч — соқол бевақт оқармоқ ва қурсоқ (қорин) оғримоқ, истисқо бўлмоқ, бу иллатлар балғамдин бўлур.

Қавс ичидаги сўзлар нашрга тайёрловчилардан қўйилган.

Иллатларким савдодан бўлур аввал бешуур бўлмоқ, нохуш бўлмоқ, кўзи хира бўлмоқ ва шабкўр бўлмоқ, фикри тўла бўлмоқ ва ошуфта (паришон) тушлар кўрмоқ ва ар-ар (босинқирамоқ) бўлмоқ—бу иллатлар ҳаммаси савдодандур. Бу оятни далили бирла ҳар шайга сабаб лозимдур. Худойи таолонинг фармони бирла, билгилким қони йўқ бўлсун десанг хурмойи ҳиндийни олчани гулоби бирла шарбат қилиб саҳарда ичгил, қон соф бўлгай.

Ҳукамон Хиёнуш айтурлар: бу иллатларни ҳаммасини даф қилай, сафрони сокин қилай десанг, аччиқ анор бирла тотли анорни баробар қилиб гулоб бирла бир кеча-кундуз ҳал айлаб (аралаштириб) тарангабин била ҳал қилиб, нонуштада ичса, сафройи сўхта (куйған сафро) ни пок қилур. Балғамни сокин қилай десанг занжабил, кабобан чиний, салихани баробар қилиб, қайнатиб, тарангабин бирла ҳал қилиб, ҳар куни бир мисқол еса балғам сокин бўлур.

Савдони сокин қилай десанг уч мисқол заъфаронни аччиқ парсалар бирла нонуштада еса савдо сокин бўлур.

Агар ҳазор исфанд донасини сиқиб, юмшатиб, кунжут ёғи бирла ҳал қилиб, уч кун наҳорда еса, елни ҳайдагай. Бу била иложи бўлмаса бир мисқол игир бирла бир мисқол қоратузин икки жом (коса) сувда қайнатиб, бир жом (коса) қолганда ичса даф бўлур. Агар кимарса мудовамат (бир ишни доимий қилиш) қилса, барса сўхта (куйған ҳилт) эмин (омон) бўлур.

Агар кимарсани овози тутулса, турп қайнатиб, ғарғара қилса очилгай. Ҳар киши саримсоқ ейишни одат қилса балғамдин ва кулли (ҳамма) елдин омон бўлур, қулоқ оғриғи ҳам даф бўлур, безгак ҳам даф булур. Ярақон (сарик) бўлса қалдирғоч боласини сарикга бўяб, уясига солса ярақон тоши олиб келур бу тош сарикни ҳайдар.

Ва яна ола (пес) кишига сичқонни ва қаро қарғанинг қонини суртса даф бўлур.

Агар йўтал заҳмати бўлса, олмурут (нок) уругини қайнатиб ичса даф бўлур.

Агар киши исҳол заҳмати, яъни доим ичи кетотурган бўлса, сарик ҳалилани юмшатиб, сиқиб, наҳорда еса, кўп манфаат қилур. Шафтоли дони ҳам фойда қилур, наҳорда иссиқ ичмоқ керак.

Агар киши гарм (иссиқган) меъда бўлган бўлса ва ҳар турлик ел ташвиш берур бўлса бу таркибни қилмоқ керак: анисун, исфандона, заъфарон, сумбула, оқирқарҳо ва дорчин бу дориларни ҳар қайсиенни баробар қилиб ва бир мисқол баробар жамъ қилиб ҳар куни овқатига қўшиб еса сиҳҳати комил топар, кўзи ҳам равшан бўлур.

Ҳар куни наҳорда майиз еса балғамдин ҳаргиз ташвиш тортмагай, ҳар на совуқдан бўлса даф бўлгай.

Ҳар ким саримсоқни еса ва ейишни одат, қилса ҳаргиз вужудида совуқдин ё елдин ҳеч ташвиш кўрмагай, кадудонаи

меъдани (қовоқ уруғисимон қурт) ва кулли (барча) елни даф қилгай. Агар кишини қурсоғи қуруғ-иссиғдин оғрир бўлса қўй сути ва дорчинни ичсу.

Агар кишини пешоби (сийдик) совуқдин тутилса икки мисқол дорчинни, беш мисқол сурч, икки мисқол турп тухуми (уруғи) икки мисқол бойчечак, икки мисқол зира, уч мисқол қаланфур, бир мисқол заъфарон, бу доруларнинг жамъ қилиб, юмшоқ қилиб; сиқиб еса қулли (барча) елни даф қилур.

Ҳар кишини заҳмати иссиғдан бўлса, бодом ёғини есин, ҳар на иссиғ бўлса даф бўлгай ё бунафша бирла нилуфарни ҳар замонда дору қилса даф бўлур ёки сандал шарбати ичса даф бўлур. Оқ қуруқ узумни олти аёқ (пиёла) қилиб, сиркани ҳам баробар қилиб, бир аёқ қолганда ичурса ҳар на иссиқ бўлса даф бўлгай.

Ҳар кимнинг мизожи совуғдан ташвиш берур бўлса дорчин бирла асални қайнатиб ва анор шарбатини қайнатиб иссиқ ичса даф бўлгай.

Ҳар кимнинг мизожи иссиғдин ташвиш берур бўлса, сирка бирла шакарни қайнатиб ичса даф бўлур.

Агар ҳар аъзодин қон тўхтама, юрак тор бўлса, бағри (жигари) суи бўлса, овқатланишни хоҳлама са ҳар на сув ичса сувдин қонмаса иложи улдуким қиёқни қайнатиб сухло суви бирла ичса, ондин сўнг анор суви ичса даф бўлгай.

Агар кимарсани энгаки тушкан бўлса гулобда ғарғара қилса, дарҳол ўзига келгай.

Агар кимарсага заҳар берган бўлсалар, ҳеч иложи бўлма, одамнинг пешобини ичирсалар шифо топгай.

Агар кимарсани андоми шишган бўлса, гули райҳонни янчиб суртса даф бўлгай ва яна кимарсани андоми суи бўлса иложи улдуким гўштга шакарни ҳал қилиб еса андоми қавий (кучли) бўлгай.

Ва ҳар кишиким мисвокни доим овқатдан сўнг истеъмол қилса асло тиши оғрмагай, умри ичида оғриқини кўрмагай ва ковак ҳам бўлмагай.

Ва дигар (бошқа даво). Андоми суи бўлса, иложи бўлма, қизил гул, ясиқ, нушодир, заъфаронни жамъ қилиб сургил дарҳол шифо топгай.

Ва дигар. Агар кишини ҳар тариқалик ҳожати бўлса, уч мисқол уй (хўкиз) қони ва уч мисқол худҳуд (попишак) қони бирла қизил эшак сутига то етмиш кун офтобда қурутиб, ўтига солса ҳамма машойнхлар ёр бўлгай, ҳар ерда душманлардин омонда бўлгайлар, бу дунёда ҳар мақсадикни бўлса ҳосил бўлгай.

Ҳар кимни меъдаси оғриси жамғур (шолғом) ни ҳар вақт қайнатиб еса ва сувини ичса даф бўлгай.

Агар киши соғир (гаранг) бўлса, ҳеч иложи бўлмаса, олмурут уруғини ё ёғини қулоғига томизса, бир неча ёмон соғир бўлса ҳам очилур.

Агар ҳар кимни кўзидин ёш оқиб тўхтамаса, эчкини юнгини кўзига ёпса даф бўлгай.

Агар мазлум кишини сути чиқмаса эчкини сути бирла чуғундор (лавлаги) ичурса бисёр қилгай кўп чиқгай.

Ва ҳар ким маймунни гўштини шакар бирла офтобда қуритиб еса кўнглида ҳеч ғам-ғусса қолмагай, балғам кўрмагай ва яна меъдага бисёр қувватлик бўлгай.

Ҳар ким кашниз бирла гулобни кўзига малҳам қилса кўз оғриқ даф бўлгай.

Ҳар ким йўталга гирифтор бўлса, ҳеч даво тополмаса, анжирни хўб (яхши) қайнатиб ва сувидин жудо қилиб, уч кеча ва кундуздан кейин ул анжирнинг еса даф қилгай, агар онинг бирла даф бўлмаса қўйни қуйруғини сути бирла пишириб, сирка бирла ичса даф бўлур.

Яна кимарсани ит тишласа одамнинг сочин сирка бирла қайнатиб ҳар кун ул ит тишлаган ерга тонгса (боғласа) даф бўлур. Ва яна иложи сураи «Фотиҳа» ни етти маротаба дуон «Фанодо» бирла қирқ бир маротаба ўқуб, сувга дам қилиб ичурса шифо топгай. Яна иложи, турма (турп) ни ит гўшти бирла қайнатиб ул кишига берса даф бўлгай. Турманинг уруғини суғон (пиёз) бирла қайнатиб ола бўлганга суртса фойда қилур. Ва яна ҳар ким турмани, қўй ўтини асал бирла қайнатиб, ичурса ҳар на кўкрагида йўтал бўлса даф қилур. Агар турмани совуқ сув бирла ғарғара қилса шифо топгай. Ҳар ким турмани тарангабин бирла янчиб еса, даф бўлгай, ҳар ким турмани юмшатиб себкиллик юзга суртса, даф бўлгай, агар турманни наҳорда еса қурсоқига фойда қилур, кулли (барча) балғамни пок қилиб, меъдани бисёр қавий (кучли) қилгай.

Ҳар кимни ич оғриқи бўлса, шишса, гули райҳонни суртса даф бўлгай, гар гули райҳонни ёғи бирла соч ва соқолларига суртса бисёр қаро бўлгай.

Агар кичик бола тушида қўрқоқ бўлса, бир мисқол гули райҳонни юмшатиб, бир мисқол турма бирла пишириб едурсалар қўрқмагай. Агар гули райҳонни юмшатиб, офтобда қурутуб, қулоғига солса даф бўлгай. Агар гули райҳонни мазлумлар вужудларига суртсалар ё бозуси (қўлига) банд қилса девпарилар заҳмат еткурмагай. Агар шақига оғриқлик кишилар суви билан бошини ювса ҳар турлик бош оғриқи даф бўлгай, агар сочига ва соқолига чопса қора бўлгай.

Агар мазлум киши суғон (пиёз) еса ҳаргиз бош оғриғи кўрмас. Агар асбонни (исиріқ) донасини бирён қилиб (қовурмоқ), қанд бирла еса бурундаги елни кесгай.

Билгилким, ҳукамолар айтурларким саримсоқ етмиш турлук иллатга дору турур. Агар кишини чаён чақса саримсоқни бирён қилиб ёпса дарҳол даф бўлгай. Агар кишининг тиши оғриси саримсоқни ўтга кўмиб епса, дарҳол шифо бўлгай, пиншо-оллоҳу таоло.

Ва яна ҳар ким саримсоқ ерни одат қилса кулли (барча)

ел даф бўлгай, ғазо (овқат) га қўшиб егай. Агар саримсоқнинг пўстини зиғир ёғи бирла соч ва соқолга суртса бисёр қаро бўлгай.

Агар қўйнинг ўтини қулоқига томизса очилгай, агар кўк-норини суви бирла ичса кўнгли соф бўлгай.

Агар киши нонни сирка бирла еса танни ҳар қанча иссиғлигини кўтарур, иссиғлиги даф бўлгай, юраги тинч бўлур.

Агар кишининг кўзига оқ тушса, ҳеч иложи бўлмаса мазлум кишини сути бирла ювса, шифо топгай заъфарон ҳам қўшгай. Агар сичқоннинг қонини кўзига тортса, ёши тўхтагай.

Ҳар ким сичқоннинг ўтини офтобда қурутиб, кўзига филита қилиб қўйса, кўзининг оқини йўқотур.

Агар сичқоннинг тукини мазлум киши таваллуд қилур ҳолатда дуд қилса умму сибён қочгай.

Агар илоннинг пўстини сиркада қайнатиб тишига ёпса тиш оғриғи даф бўлгай. Агар хурусни (хўроз) ўтини офтобда қурутиб кўзига суртса кўзи равшан бўлгай. Агар учкунинг (эчкини) ўпкасини себкиллик юзга суртса даф бўлгай. Агар учку (эчки) нинг ўтини асал бирла қайнатиб, сурма қилиб кўзига тортса, кўз оғриғи даф бўлгай.

Ҳар кимнинг овози тутулса, қўйнинг ўтини ғарғара қилса, овози очилгай агар ҳар ердаги жароҳатларга суртса, даф бўлгай.

Агар кирпини қозонда қайнатиб еса, кўзи равшан бўлгай, кўнгил соф бўлгай. Агар киши кирпини юрагини еса бисёр юраклик бўлгай. Агар кирпини ўтини ҳар ерга суртса, мўй унмагай.

Агар отнинг сутидан уч мисқол қайнатиб еса меъда соф бўлгай, қурсоқ оғриғи ҳам даф бўлгай, шаҳват ҳам зиёда бўлгай. Агар хачирни туёқини ҳар ерда дуд қилса, тамо сичқонлар қочгай агар хачирнинг юрагини ҳомила мазлум еса, дарҳол юкидан халос топгай, ҳаргиз ранж машаққат ва меҳнат кўрмагай, ул заифанинг таваллуди осон бўлгай. Ҳар ким уй (ҳўкиз) ни ёғини жароҳат тўхтамасе тезаки бирла қўшиб зимод (компресс) қилса тўхтагай. Агар уйнинг ўтини ит ҳаммаги бирла жам қилиб, юзига суртса юзи ҳеч ранж кўрмагай.

Агар кишининг ичи ўтиб, тўхтамасе ҳазори исфандни қайнатиб, киндигига ҳал қилса, шифо топгай, дарҳол равон бўлгай. Агар уйнинг ўтини сирка бирла қайнатиб, қулоғига томизса соғру (қулоқ шанғиллашга) даво бўлур, қулоқ оғриғи даф бўлгай, агар ўтини арини уясига солса арилар тамоом бўлгай.

Агар киши бурнининг қони тўхтамасе, уй (ҳўкиз) нинг тезакини юмшоқ қилиб, ҳал қилса, дарҳол тўхтагай. Ҳар ким мевалик дарахтга уй ўтини суртса, меваси ботроқ пишгай. Агар мазлум киши уйнинг ўтини вужудига қўйса худойи таоло фарзанди солиҳ рўзи қилгай. Ва яна ҳар кишида ўқ қолган бўлса уйнинг ёғини тезаки бирла қайнатиб ичсалар дарҳол шифо топгай, ўқи чиққай.

Ҳар ким тева (туя) нинг ўтини тарангабин бирла ҳал қиличса кулли (барча) ел даф бўлур. Агар кишининг бағир (жигар) оғриғи бўлса, теваининг ўпкасини еса, бағир оғриғи даф бўлур.

Агар кишини кўзи ёмон оғриган бўлса, ҳеч нарса бирла даф бўлмаса, теваининг ўпкасини тонгса (боғласа) даф бўлур. Упкада хосият бисёрдур, ҳар чанд (қанчаки) фарзанд бўлмайди даф бўлса ҳам, бўлгай.

Ҳар кимки ўғлоқи (эчки боласи) нинг ўтини қошига суртса қоши бисёр қаро бўлгай.

Ҳар кимсани илон ва чаён чақса ўғлоқнинг гўштини тонгса (боғласа) даф бўлур.

Ҳар ким қизил эчкининг бағрини юмшатиб, кўзига ёпса, кўзи равшан бўлур. Ҳар ким қабз (ич қотиш) бўлган бўлса, қизил эчкининг ўтини киндигига суртса равон бўлур. Ҳар ким ўтини кофур (камфора) бирла буғуруб (аралаштириб) қулогига томизса қулоғи очилгай. Агар кимсага дору берган бўлсалар эчкининг қонини сутинга пишириб ичса даф бўлгай, ҳар ким тоғ эчкисининг терисини ҳар жароҳатга ёпиштириб қўйса жароҳат яхши бўлур, ҳар ким тоғ такасининг сочини тагиси остига қўюб ётса мазлумлар ҳар на сирини тушида баён қилгай. Ҳар ким тоғ такасини бошини мункузи бирла қўтонда (молхона) қўйса ўғри олмагай, агар ўтини қулогига томизса қулоқ оғриғи даф бўлгай.

Агар ҳар ким бўрининг тирноқини фарзандига боғласа девпарилар яқин келмагай. Агар бўрининг ошиқини ўзи бирла ҳамроҳ қилса, душман кор қилмагай. Ҳар ким бўрининг қуйруғи (устухони) ни ўзига ҳамроҳ қилса душман кор қилмагай. Ҳар неча маст кўнанда (маст қилгувчи) ичса ҳаргиз маст бўлмагай.

Ҳар ким носур (оқма яра) иллатига мубтало бўлса, саринг ит терисига кирса, даф бўлгай. Агар итнинг тишини ўзи бирла ҳамроҳ қилса марғи муфожот (тасодифий ўлим) дучор бўлмагай, тушида қўрқмагай. Ҳар ким итнинг тилини қурутиб, жароҳатига қўйса ва ҳайвонларнинг бағрига суртса шифо топгай. Ҳар мазлумни ичида боласи ўлган бўлса, итнинг сутини қайнатиб ичирса, дарҳол тушгай.

Ҳар кимнинг юраги ўйнайдиган бўлса, тулкининг бағрини ичса дарҳол шифо топгай. Агар кишининг тиши оғриси, тулкининг бағрини қурутиб, тишига суртса даф бўлгай, умрида ҳеч тиш оғриғини кўрмагай.

Ҳар кимсани қулоғи гаранг бўлса тулкининг сийдигини қулогига томизса қулоғи очилгай.

Ҳар ким ёлдор бўрини тишини ўзига ҳамроҳ қилса ҳамма халқ орасида иззат ва ҳурматлик бўлгай ва юзи иссиқ, сўзи ўткур бўлгай. Агар мазлумни фарзанди бўлмаса ё бўлиб турмаса, тишини ўзи бирла тутса, фарзандлари бўлгай ва агар

ёлдор бўри бошини қўтоннинг эшикига қўмса ҳаргиз бўри йўламагай.

Ҳар ким кўзи оғриси товушқонни ёриб ёпса кўзи равшан бўлгай. Агар товушқоннинг мияси илон ва чаён заҳар солган ерга солса даф бўлгай.

Ҳар ким безгак бўлган бўлса, онга ҳеч илож бўлмаса, йигирма миққол гулоб, беш миққол санони қайнатиб, сув бирла ичса дарҳол шифо топгай.

Ҳар кимнинг юзига ел келган бўлса, қундуз қири бирла мисни сувда эзиб ё қайнатиб ичса дарҳол ул киши шифо топгай. Агар онинг бирла паст бўлмаса, турпни қайнатиб, суви бирла ичса даф бўлгай. Бу амални уч маротаба қилмоқ керак. Агар ҳар кимса безгак бўлса тўнғизнинг устухонини ўзига ҳамроҳ қилса даф бўлгай. Ҳар ким уйқуда хуррак тортадурган бўлса, айғир (эркак) отнинг тилини такиясининг остига қуюб ётса даф бўлгай.

Агар кимсанинг пешоби тутулса беш миққол ёнғоқнинг сабусаси, беш миққол сариғ чечақ, беш миққол арпабодийён, беш миққол қоғун уруғи (қовун уруғи), беш миққол қоғун илдири, буларни жам қилиб, қайнатиб ичурса даф бўлгай.

Ҳар кимнинг юзида сепкил пайдо бўлса товушқоннинг қонини суртса даф бўлур. Агар мазлум кишининг фарзанди бўлмаса товушқоннинг тезакини вужудига суртса фарзанд бўлгай.

Ҳар ким мушук гўштини қайнатиб еса, кўнгли соф бўлур, барча жароҳатлардин ва заҳматлардин омон бўлур қуввати шаҳвати ҳам зиёда бўлгай.

Агар ҳар ким савдои бўлиб ақлидин бегона бўлса мушукнинг қонини ичса ҳамма дардлардин халос бўлгай. Агар мушукнинг юрагини еса, юз кишининг кучи ва қуввати пайдо бўлгай. Агар қаро мушукнинг юрагини кийикнинг терисига ўраб, ўзи бирла тутса, жами душман кор қилмагай ҳамма подшоҳлар ва беклар олдида юзи иссиғ ва сўзи ўткур бўлгай.

Агар кимарса қуланж (ичак санчиғи) заҳматиға гирифтор бўлса сичқоннинг миясини бир миққол вужудига киргизса даф бўлгай ё кирпини қайнатиб еса ҳам даф бўлур. Ҳар кимнинг кўзи тийра (хира) бўлса кирпини ўтини суртса даф бўлур, ҳар ким шабкўр бўлса ҳам даф бўлур.

Ҳар ким зуком, яъни тумов бўлса заъфаронни дуд қилса даф бўлур.

Ҳар кимарсада ёмон заҳмат пайдо бўлса, тулкининг ёғи бирла пўстини ёпса даф бўлур. Агар кимарса тулкини кўзини ўзи бирла тутса, халқ орасида юзи иссиқ ва сўзи ўткур бўлур. Агар кишининг қулоғида қурт пайдо бўлса, қўйнинг юмшоқ тукини қулоғида узоқ тўхтатса даф бўлур.

Агар кишининг кўзидан доим ёш равон бўлуб турса, эчки юнгини филита (пилита) қилиб қўйса даф бўлур. Агар мазлум кишининг боласи ичида ўлиб қолса ва тушмаса итнинг тезагини қайнатиб ичирса дарҳол тушгай.

Фохтанинг ёғини андомига суртса шаҳвати зиёда бўлгай, ҳар мазлум бирла жимоъ (жинсий суҳбат) қилса, меҳрибон бўлгай.

Агар кишининг тиши оғриси бўрининг тишини босиб ётса даф бўлур. Ҳар ким садаф бирла олмурут уруғини, ҳазор исфанд уруғини тишига суртса албатта даф бўлур ва ҳам тишлари оқ бўлур.

Ва ҳар ким илон пўстини ва қаро мушукнинг терисини ўзи бирла тутса ҳамма подшоҳларнинг ва бекларнинг олдида юзи иссиқ ва сўзи ўткир бўлур ва уларнинг олдида иззатлик ва ҳурматлик бўлур.

Ҳар ким кирпининг ўтини темираткига солса шифо бўлур, ҳар кимни кана чаққан бўлса, қучқоч ёриб ёпса даф бўлур. Ҳар ким какра уруғини юмшатиб, сиқиб ҳар турлик жароҳатларга солса даф бўлур. Агар кишининг пешоби тутулса, қорлуғочнинг (қалдирғоч) боласини шакар билан қайнатиб еса дарҳол шифо топгай.

Ҳар ким уй (хўкиз) нинг сингирини таомга қўшиб еса шаҳвати равон бўлур ва зиёда қилур, ҳар мазлум бирла мужомаъат (жинсий алоқа) қилса ошиқ ва меҳрибон бўлур. Ҳар кимса бедаво дардга гирифтор бўлса сариқ ҳалилани ун қилиб солса, даво бўлур.

Агар мазлум кишининг йўлдоши тушмаса, отнинг туёқини дуд қилса, дарҳол тушгай. Агар уй (хўкиз) нинг тезакини дуд қилса, туғини осон бўлгай.

Агар отнинг тилини гунг (соқовга) берса тили чиқар.

Агар қизил гул бирла кефак (кепак) ни қайнатиб яласа, кезик (телбалик) даф бўлур.

Агар киши бужафон (чипқон) бўлса сичқонни ёриб, ёпса даф бўлур.

Агар кимарса гули бунафша бирла ҳалилани соқолига суртса қаро бўлур. Валлоҳу аълам (Аллоҳ билгувчироқдир!)

МУҲАММАД АТ-ТАБИБ АЛ-ҲАРАВИЙ

РИСОЛАИ МУҲАММАД ТАБИБ

(Муҳаммад табибнинг мизож ҳақидаги рисоласи)

БИРИНЧИ БОБ — НОНЛАР ҲАҚИДА

Ювилган бугдой унидан тайёрланган нон

Табиати: Иссиқ ва совуқ.

Хосияти: Озиқлик қуввати кўп, қонни тозалайди.

Зарари: Буйракка тош келтиради ва ел туғдиради.

Зарарини даф этиш: Бузварий сиканжубинига қўшиб ейлади.

Патир нон

Табиати: Куюқ, жисмоний меҳнат билан шуғулланувчиларга яхшидир.

Хосияти: Кеч ҳазм бўлади.

Зарари: Қорин оғриғи келтириб чиқаради.

Зарарини даф этиш: Зира ҳазм дорисига қўшиб ейлади.

Чала пишган нон

Табиати: Юмшоқ.

Хосияти: Тез ҳазм бўлади ва создир.

Зарари: Бемор еса занфлаштиради.

Зарарини даф этиш: Ҳалим ва асида билан бирга истеъмол қилинади.

Гуручдан қилинган нон

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Ичми қотиради ва нам ҳавога создир.

Зарари: Қуланж касалини пайдо қилади ва жигар йўлини беркитади.

Зарарини даф қилиш: Ёғ ёки сут билан ейлади.

Арпа нон

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Иссиқ мизожли одамга ва иссиқ ҳавога создир.
Зарари: Ошқозон касалини пайдо қилади ва ел туғдиради.
Зарарини даф этиш: Ҳазм бўлиши учун абота ва ҳалво билан истеъмол қилинади.

Нўхат нон

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Танани семиртириб қувват беради.
Зарари: Жигар, ошқозон ва буйрак оғриғи пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Исириқ ва ёғ билан истеъмол қилинади.

Боқила нон

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Кўкрак оғриғи ва назла учун фойдалидир.
Зарари: Бош оғриғи ва ел пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Совуқ мизож киши зира ва кийик ўт билан, иссиқ мизож киши эса сиркага қўшиб истеъмол қилади.

Тариқ нон

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Ични кетказади ва истисқога яхшидир.
Зарари: Иссиқликни кўтаради ва қуланж касалини пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Ёғ ва ширинлик қўшиб истеъмол қилинади.

Кумоч нон

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Жисмоний меҳнат билан шуғулланувчига создир.
Зарари: Умрни қисқартиради ва бой одамларга тўғри келмайди.
Зарарини даф этиш: Думба ёғи билан истеъмол қилинади.

Балут нон

Табиати: Совуқ ва қуруқ.
Хосияти: Бавосир ва ич кетишини яхши қилади.
Зарари: Қорин оғриғи ва қуланж пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Ширинлик ва ёғ билан истеъмол қилинади.

Ясмиқ нон

Табиати: Қуруқ ва иссиқликда мўтадил.

Хосияти: Қон босми, чечак ва ич кетишини яхши қилади.

Зарари: Меланхолия ва савдойилик келтириб чиқаради.

Зарарини даф этиш: Ҳазм бўлиши учун қаланпирмунчоқдан қилинган ҳазм дориси билан қўшиб истеъмол қилинади.

Мошанг ва мош нон

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Иситмага ва бемор учун фойдалидир.

Зарари: Ел туғдиради.

Зарарини даф этиш: Зира ҳазм дориси ва исириқ билан қўшиб истеъмол қилинади.

Ловия нон

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Сийдик ҳайдади ва ични юмшатади.

Зарари: Ошқозон касали пайдо қилади ва ел туғдиради.

Зарарини даф этиш: Сирка ва исириқ қўшиб истеъмол қилинади.

Зоғора нон

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Сийдик ҳайдади ва қориндаги иссиқни олади.

Зарари: Кеч ҳазм бўлади ва қонни куйдиради.

Зарарини даф этиш: Ёғ ва ширинлик билан истеъмол қилинади.

ИККИНЧИ БОБ — СУВЛАР ҲАҚИДА

Соф ҳовуз суви

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Таомни ўз жойига етказди.

Зарари: Қўп ичиш овқат ҳазм қилишга зиён келтиради.

Зарарини даф этиш: Сиканжубини ва нордон шарбатлар билан истеъмол қилинади.

Ях ва қор суви

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Иссиқ мизожга ва жигар учун создир ва заиф меъдага қувват беради.

Зарари: Бел оғриғи келтириб чиқаради ва ични суради.

Зарарини даф этиш: Иссиқ мизож дорилар билан истеъмол қилинади.

Булоқ суви

Табиати: Совуқ ва қуюқ.

Хосияти: Иссиқ, жигарга фойдаси бор ва овқатни ҳазм қилдиради.

Зарари: Асабни бўшаштиради.

Зарарини даф этиш: Қанд шарбати, ҳаммом, гулоб ва бидмушк шираси билан созидир.

Ёмғир суви

Табиати: Озгина иссиқ.

Хосияти: Кўкрак оғриғи ва йўталга фойдалидир.

Зарари: Иссиқ мизожга зиёнлидир ва иситмали одамга зарардир.

Зарарини даф этиш: Асал билан бирга истеъмол қилинади.

Кориз суви

Табиати: Совуқ, ҳўл ва қуюқ.

Хосияти: Қуланжга фойдалидир.

Зарари: Кеч ҳазм бўлади.

Зарарини даф этиш: Қайнатиб, совитилади ва сўнг ичилади.

Қудуқ суви

Табиати: Совуқ ва қуюқ.

Хосияти: Қуланжга фойдалидир.

Зарари: Кеч ҳазм бўлади ва ел туғдиради.

Зарарини даф этиш: Қайнатиб, совитилади ва кейин истеъмол қилинади.

Қайноқ сув

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Ични юмшатади ва меъдани балғамдан тозалайди.

Зарари: Меъдани бўшаштиради ва ҳазм қувватини йўқотади.

Зарарини даф этиш: Қусиш учун яхшидир.

Шўр сув

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Ични ҳайдайдди, қориндан келган қонни тўхтатади.

Зарари: Қичима ва баҳақ пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Ёғлик ва ширин таомлар билан бирга истеъмол қилинади.

Нефть конида бўладиган сув

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Бел оғриғи ва бўғим оғриғига яхшидир.

Зарари: Кўз нурини йўқотади ва бош оғриғи пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Олма шарбати билан ичилади.

Тилла ва кумуш конида бўладиган сув

Табиати: Мўътадил.

Хосияти: Савдога фойдалидир.

Зарари: Қонни бузади.

Зарарини даф этиш: Товуқ тухумининг сариғи, гуруч ва сут билан бирга истеъмол қилинади.

Темир конида бўладиган сув

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Меъдани кучли қилади ва талоқ иллатини йўқотади.

Зарари: Қуланж пайдо қилади ва сийдик келишини қийинлаштиради.

Зарарини даф этиш: Ёғлик ва ширин таомлар билан бирга истеъмол қилинади.

Лойқа сув

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Фойдасиздир.

Зарари: Қонни бузади.

Зарарини даф этиш: Гулоб ва мастаки билан бирга ичилади.

Ачкиқ сув

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Ични юргизади ва бурун йўлини очади.

Зарари: Баданни озғин қилади ва қонни бузади.

Зарарини даф этиш: Чилон жийда ва мирд меваси истеъмол қилинади.

Сасиган сув

Табиати: Совуқ ва оғир.

Хосияти: Фойдасиздир.

Зарари: Қонни бузади.

Зарарини даф этиш: Гулоб ва мастаки билан бирга ичилади.

Туриб қолган сув

Табиати: Оғир.

Хосияти: Фойдасиздир.

Зарари: Бошни катта қилади.

Зарарини даф этиш: Қайнатиб, совитилади ва ичилади.

УЧИНЧИ БОБ — ДОНЛАР ҲАҚИДА

Бугдой

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Шишни йўқ қилади.
Зарари: Тиқилма пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Ширинликлар билан даф этилади.

Арпа

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Сувдан чиққан қуйқаси эшакемини қайтаради.
Зарари: Қорин оғриғи пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Қовуриб истеъмол қилинса яхшидир.

Тариқ

Табиати: Совуқ ва қуруқ.
Хосияти: Сийдик ҳайдади ва қориндаги иссиқни олади.
Зарари: Кеч ҳазм бўлади.
Зарарини даф этиш: Сут ёки ёғ билан истеъмол қилинади.

Гуруч

Табиати: Совуқ ва қуруқ.
Хосияти: Қувватни оширади ва меъдага фойдалидир.
Зарари: Қуланж билан оғриган беморга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Ёғ ёки сут билан истеъмол қилинади.

Нўхат

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Қувватли ва уругни кўпайтиради.
Зарари: Бўйрак ва қовуқ оғриғи пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Кўкнори ва сирка истеъмол қилинади.

Боқила

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Йўтал ва иситмага фойдалидир.
Зарари: Сезгиларни бўшаштиради.
Зарарини даф этиш: Туз ва кийик ўти билан бирга истеъмол қилинади.

Ловия

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Сийдик ҳайдади ва семиртиради.

Зарари: Кўз нурига зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Зайтун ёғи ва маринад истеъмол қилинади.

Машанг

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Иситмани яхши қилади.
Зарари: Тишга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Бодом ёғи билан бирга истеъмол қилинади.

Ясмиқ

Табиати: Мўътадилдир.
Хосияти: Меъдани кучли қилади.
Зарари: Меланхолия ва савдо пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Исмалоқ ва лавлагги истеъмол қилинади.

Крахмал

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Сафро кучини кесади.
Зарари: Кеч ҳазм бўлади.
Зарарини даф этиш: Ширинлик билан бирга истеъмол қилинади.

ТҮРТИНЧИ БОБ — ГУШТЛАР ҲАҚИДА

Қулон гўшти

Табиати: Иссиқ, қуруқ ва қуюқдир.
Хосияти: Бўғим оғриғига фойдалидир.
Зарари: Меъда ва қуланж касалини пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Занжабил, долчин ва хавлинжон қўшиб пиширилади.

Қўй гўшти

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Соғлом одам учун жуда фойдалидир.
Зарари: Иссиқ мизожга ярамайди.
Зарарини даф этиш: Зирк ва тотим билан пиширилади.

Эчки гўшти

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Тез ҳазм бўлади.

Зарари: Кабоб қилиб еса қуланж пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Шолғом ва ёғ қўшиб пиширилади.

Эчки ббласининг гўшти

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Ҳамма иллатдан асрайди.
Зарари: Совуқ мизож одамга ёмондир.
Зарарини даф этиш: Ёғ ва иссиқ мизож дорилар истеъмол қилинади.

Мол гўшти

Табиати: Совуқ ва қуруқ.
Хосияти: Меъдани мустаҳкамлайди.
Зарари: Савдо ва шиш пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Занжабил, мурч ва шарбат билан яхшидир.

Барра гўшти

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Соғлом одам ва беморга яхшидир.
Зарари: Шиллиқ хилтларни пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Чилонжийда ва сиканжубин билан зарарини даф этилади.

Бузоқ гўшти

Табиати: Енгил.
Хосияти: Иссиқ меъдага фойдалидир.
Зарари: Қора жигарни бўшаштиради.
Зарарини даф этиш: Долчин ва мурч билан бирга истеъмол қилинади.

От гўшти

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Иссиқ қон пайдо қилади.
Зарари: Бавосир пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Ҳалила мураббоси билан истеъмол қилинади.

Туя гўшти

Табиати: Иссиқ ва қуюқ.
Хосияти: Ел ҳайдайди ва елдан бўлган оғриқни йўқотади.
Зарари: Қуланж ва савдо пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Занжабил мураббоси ва Эрон қавраги истеъмол қилинади.

Қоқ гўшт

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Иштаҳани очади.

Зарари: Кўз ва мияга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Исмалоқ, лавлаги ва қатик билан истеъмол қилинади.

Оҳу гўшти

Табиати: Иссиқ ва барча ов ҳайвонларидан яхшидир.

Хосияти: Қуланж, фалаж ва юз фалажи учун фойдалидир.

Зарари: Танани озгинлаштиради ва қуруқлик келтиради.

Зарарини даф этиш: Ёғлар ва ширинликлар билан истеъмол қилинади.

Қуён гўшти

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Қалтироққа яхшидир.

Зарари: Уйқусизлик пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Ёғ, зира ва кашнич билан истеъмол қилинади.

Тоғ эчкисининг гўшти

Табиати: Иссиқликда мўътадил, лекин қуруқ.

Хосияти: Қорин оғриғи ва балғамга яхшидир.

Зарари: Асабни қуритади.

Зарарини даф этиш: Ёғда пиширилади.

Дуррож (Урмон каклиги гўшти)

Табиати: Мўътадил ва латиф.

Хосияти: Бемор ва соғлом одамга фойдалидир.

Зарари: Меъдага зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Иссиқ мизож одам ёғда ёки нордон нарсада пиширсин.

Уй товуғининг гўшти

Табиати: Мўътадил.

Хосияти: Бош миёна хўллайди ва уруғни кўпайтиради.

Зарари: Полвонлик билан шуғулланувчи кишиларга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Иссиқ шўрва билан истеъмол қилинади.

Каптар гўшти

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Юз рангини тиниқ қилиб, семиртиради.

Зарари: Қуланж пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: ЕҒда яхшилаб пиширилади.

Каптар боласининг гўшти

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Совуқ мизож одамга яхшидир.
Зарари: Кўзга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Саримсоқ уруғи ёки асал билан бирга истеъмол қилинади.

Мурғоби (Сув қуши гўшти)

Табиати: Иссиқ ва қуюқ.
Хосияти: Танани семиртиради ва юз рангини тиниқлаштиради.
Зарари: Қонни бузади ва кеч ҳазм бўлади.
Зарарини даф этиш: Нўхатли сувда пиширилади.

Хўроз гўшти

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Унинг суви қуланжга фойдалидир.
Зарари: Меъдага зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Эски шароб билан истеъмол қилинади.

Каклик гўшти

Табиати: Иссиқ, ҳўл ва қотирувчидир.
Хосияти: Совуқ меъдага ва ичи қотганга яхшидир.
Зарари: Кучли меъдага зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Сирка ёки кабоб билан истеъмол қилинади.

Турна гўшти (Лайлак)

Табиати: Иссиқ, қуруқ ва қуюқдир.
Хосияти: Кучли меъдага фойдалидир.
Зарари: Кеч ҳазм бўлади.
Зарарини даф этиш: Ҳалим билан бирга пиширилади.

Чумчуқ гўшти

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Белга қувват бериб, уруғни кўпайтиради.
Зарари: Баданни қуруқ қилади.
Зарарини даф этиш: Сирка билан пиширилади ва бодом ёғида қовурилади.

Урдак гўшти

Табиати: Иссиқ, ҳўл ва қуюқдир.
Хосияти: Озғин одамни семиртиради ва юзни қизартиради.
Зарари: Хилтлар пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Сўйишдан олдин ўрдакни томоғига бир озгина ош содаси солинадн.

Қирговул ва кулранг каклик гўшти

Табиати: Иссиқ, ҳўл ва латиф.
Хосияти: Бемор ва соғлом одамга яхшидир.
Зарари: Бақувват меъдага зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Ёгда қовурилади.

Бедана гўшти

Табиати: Иссиқ, қуруқ ва қуюқдир.
Хосияти: Бўғим оғриқларига фойдалидир.
Зарари: Иссиқ жигарга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Сирка ва кашнич билан истеъмол қилинади.

БЕШИНЧИ БОБ — БАЛИҚЛАР БАЁНИДА

Рустак балиғи

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Истеъмолга фойдалидир.
Зарари: Совуқлик ва балғам пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Зайтун ёғи билан истеъмол қилинади.

Кичик балиқ

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Иссиқ жигарга жуда яхшидир.
Зарари: Кўзга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Эски шароб истеъмол қилинади.

Катта балиқ

Табиати: Совуқ ва қуюқ.
Хосияти: Қувват бериб, танани семиртиради.
Зарари: Балғам пайдо қилади ва чанқатади.
Зарарини даф этиш: Эски шароб истеъмол қилинади.

Шўр балиқ

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Балғамни ташқари чиқаради ва иштаҳани очади.
Зарари: Қора баҳақ пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Эски қизил шароб билан ичилади.

Қовурилган балиқ

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Қувватни оширади.
Зарари: Уйқусизликни келтириб чиқаради.
Зарарини даф этиш: Бодом ёғи истеъмол қилинади.

ОЛТИНЧИ БОБ — ҲАЙВОНЛАРНИНГ АЪЗОЛАРИ БАЕНИДА

М и я

Табиати: Совуқ, ҳўл ва қуюқдир.
Хосияти: Мияни қатғини кўпайтириб, баданни семиртиради.
Зарари: Кўнгилни айнатади ва кеч ҳазм бўлади.
Зарарини даф этиш: Туз, какликўт ва хардал билан истеъмол қилинади.

Кўз ва қулоқ

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Баданга озиқлик беради.
Зарари: Зарарсиздир.
Зарарини даф этиш: Сирка ва исиріқ билан истеъмол қилинади.

Пойча

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Ичакдаги яра ва ингичка ичак шамоллашига фойдалидир.
Зарари: Қуланж касалига зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Сирка ёки заъфарон билан истеъмол қилинади.

Тил

Табиати: Иссиқ, ҳўл ва қуюқ бўлади.
Хосияти: Қуруқ мянга яхшидур.
Зарари: Сийдикни ҳидлантиради ва сассиқ кекириш пайдо қилади.
Зарарини даф қилиш: Долчин ва хардал истеъмол қилинади.

Ошқозон ва ичак

Табиати: Совуқ, қуюқ ва қуруқдир.

Хосияти: Шабкўрга фойдалидир.

Зарари: Қорин оғриғи пайдо қилади ва балғамни кўпайтиради.

Зарарини даф этиш: Сирка ва мурч билан истеъмол қилинади.

Жигар

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Шабкўрга создир.

Зарари: Кеч ҳазм бўлади.

Зарарини даф этиш: Обкома ва долчин билан истеъмол қилинади.

Қора жигар

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Фойдасиздир.

Зарари: Қонни қорайтиради.

Зарарини даф этиш: Иссиқ мизож дорилар билан пиширилади.

Юрак

Табиати: Иссиқдир.

Хосияти: Бақувват меъдага яхшидур.

Зарари: Кеч ҳазм бўлади.

Зарарини даф этиш: Мурч, долчин ва ёғ билан истеъмол қилинади.

Буйрак

Табиати: Иссиқ, ҳўл ва қуюқ бўлади.

Хосияти: Манфаати ҳам, зарари ҳам йўқ.

Зарари: Кеч ҳазм бўлади.

Зарарини даф этиш: Туз ва мурч билан истеъмол қилинади.

Ўпка

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Гўшт ейиш мумкин бўлган беморга создир.

Зарари: Ҳазм бўлиши қийин.

Зарарини даф этиш: Сиркада пиширилади ва қовурилади.

Мояк

Табиати: Иссиқ, ҳўл ва қуюқдир.

Хосияти: Уруғни кўпайтиради.

Зарари: Балғам ва ичак оғриғи пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Ялпиз ва туз билан истеъмол қилинади.

Думба

Табиати: Мўътадил ва мизожда ўртачадир.

Хосияти: Уруғни қувватини оширади.

Зарари: Меъдани бўшаштиради.

Зарарини даф этиш: Занжабил, заъфарон ва хавлинжон билан истеъмол қилинади.

ЕТТИНЧИ БОБ — ОВҚАТЛАР БАЁНИДА

Турфа

Табиати: Совуқ, ҳўл ва қуюқ бўлади.

Хосияти: Иссиқ мизож одамга яхшидир.

Зарари: Ел туғдиради ва қуланж пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Сирка ва судоб билан истеъмол қилинади.

Нўхатли шўрва

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Соғлом одамларга яхшидир.

Зарари: Иссиқ мизож одамда сафрони қуюқлаштиради.

Зарарини даф қилиш: Лимон шарбати ва хом узум суви билан истеъмол қилинади.

Ҳалим

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Ақлга фойдалидир ва уруғни кўпайтиради.

Зарари: Меъдаси заиф одамга ёмондир.

Зарарини даф этиш: Лимон шарбати, обкома ва зира билан истеъмол қилинади.

Зирк овқати

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Жигардаги шўшга фойдалидир.

Зарари: Қуланж ва қоринда ел пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Шакар ҳолваси зарарини даф этади.

Айрон

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Сафрони тинчлантиради ва иссиқ мизож одамга яхшидир.

Зарари: Меъдага зиёни бор ва қуланж пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Асалдан қилинган ҳолва зарарини даф қилади.

Хом узум суви ва

Табиати: Совуқ ва қотирувчи.

Хосияти: Иссиқ мизож одамга яхшидир.

Зарари: Ел туғдиради ва йўтал пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Саримсоқ ва судоб зарарини даф қилади.*

УН ТҮРТИНЧИ БОБ — ҚУРУҚ МЕВАЛАР БАЕНИДА

Банан

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Жинсий қувватни оширади.

Зарари: Меъдага зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Новвот билан истеъмом қилинади.

Кўнор

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Сафронни ҳайдайди.

Зарари: Кеч ҳазм бўлади.

Зарарини даф этиш: Асал билан истеъмом қилинади.

Жийда

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Маст бўлишга қаршилик қилади.

Зарари: Меъдани қуритади.

Зарарини даф этиш: Шакар ва каллақанд билан истеъмом қилинади.

Писта

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Мия ва жигарга қувват беради.

Зарари: Сафрога зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Сиканжубин билан истеъмом қилинади.

Фундуқ (ўрмон ёнғоғи)

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Мияга қувват беради ва чаён заҳрини даф қилади.

Зарари: Ошқозонга оғирлик қилади.

Зарарини даф этиш: Каллақанд ейилади.

* Орадаги боблар асл нусхада йўқ.

Олхўри қоқиси

Табиати: Совуқ ва қуруқ.
Хосияти: Сафрони сўндиради.
Зарари: Совуқ мизож одамга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Мастаки уни зарарини даф этади.

Кедр ёнғоғи

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Ел ҳайдайди ва қувват беради.
Зарари: Иссиқ мизож одамга ярамайди.
Зарарини даф этиш: Шакар билан истеъмол қилинади.

Бодом мағзи:

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Маст бўлишга қаршилик қилади.
Зарари: Кеч ҳазм бўлади.
Зарарини даф этиш: Макка шароби билан истеъмол қилинади.

Чилонжийда

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Қонни тозалайди.
Зарари: Меъдани бўшаштиради.
Зарарини даф этиш: Гулоб ёки кишмиш билан истеъмол қилинади.

УН БЕШИНЧИ БОБ — ШИРИНЛИҚЛАР БАЁНИДА

Шакарқамиш

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Упкага фойдаси бор ва қовуқни тозалайди.
Зарари: Ел туғдиради.
Зарарини даф этиш: Иссиқ сувда ювилади ва пўсти тозаланани.

Оқ шакар

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Буйрақ ва қовуққа фойдалидир.
Зарари: Сафрони қўзғатади ва чанқатади.
Зарарини даф этиш: Лимон суви ва нордон анор билан истеъмол қилинади.

Табарзад

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Буйракни қувватли қилади.
Зарари: Чанқаш ва қуланж пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Нордон мева истеъмол қилинади.

Янтоқ шакари

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Упка ва кўкракка фойдалидир.
Зарари: Ҳеч зарари йўқдир.
Зарарини даф этиш: Кўп истеъмол қилиш керак эмас.

Новвот

Табиати: Мўътадил ва латиф.
Хосияти: Ҳамма ширинликлардан яхшироқдир.
Зарари: Зарари йўқдир.
Зарарини даф этиш: Гулоб ёки ўсимлик шираси билан истеъмол қилинади.

Ширхишт

Табиати: Совуқликка майлдор.
Хосияти: Упка ва кўкракка фойдалидир.
Зарари: Сафрони куйдиради ва чанқатади.
Зарарини даф этиш: Ширин ва нордон анор билан истеъмол қилинади.

Қанд

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Жигар, қовуқ ва буйракка фойдалидир.
Зарари: Ҳеч зарари йўқдир.
Зарарини даф этиш: Кўп истеъмол қилиш **керак** эмас.

УН ОЛТИНЧИ БОБ — ҲАЛВОЛАР БАЕНИДА

Полуда

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.
Хосияти: Кўкрак ва ўпкага фойдалидир.
Зарари: Қоражигарга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Ширинликни кўпроқ **содиш керак**

Асида

Табиати: Иссиқ ва қуюқ.
Хосияти: Буйракни қувватли қилади.
Зарари: Кеч ҳазм бўлади.
Зарарини даф этиш: Нордон таомлар билан истеъмол қилинади.

Лавзина

Табиати: Иссиқ ва қуюқ бўлади.
Хосияти: Яра, буйрак ва қовуққа фойдалидир.
Зарари: Меъда оғриғи пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Зирадан қилинган ҳазм дори билан истеъмол қилинади.

Зулайбиё

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Томоқ ва кўкракни юмшатади.
Зарари: Қовуқда яра пайдо қилади ва иссиқ мизож одамда тиклма пайдо қиладиган ҳавфи бор.
Зарарини даф этиш: Нордон анор билан истеъмол қилинади.

Шакаррез

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Упка ва томоқни юмшатади.
Зарари: Меъда оғриғи пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Жигарни очувчи дорилар билан истеъмол қилинади.

Кўкнор

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Тумов ва йўталга фойдалидир.
Зарари: Совуқ мизож одамга ёмондир.
Зарарини даф этиш: Ҳазм қилдирувчи дорилар билан истеъмол қилинади.

Қатойиф

Табиати: Иссиқ ва қуюқ.
Хосияти: Кучли меъдага фойдалидир.
Зарари: Совуқ мизожга ёмондир.
Зарарини даф қилиш: Ҳазм қилдирувчи дорилар билан истеъмол қилинади.

УН ЕТТИНЧИ БОБ — ШАРБАТЛАР БАЁНИДА

Гулоб

Табиати: Мўътадил.

Хосияти: Кўкрак ва меъдага фойдаси бор.

Зарари: Ични суриб, қон кетказди.

Зарарини даф этиш: Олма ёки беҳи шарбати билан истеъмол қилинади.

Сиканжубин

Табиати: Совуқ.

Хосияти: Сафро ва чанқоқни босади.

Зарари: Меъдани бўшаштиради.

Зарарини даф этиш: Ёғлиқ ва ширин таомлар билан истеъмол қилинади.

Гулшакар (Атиргул баргларидан тайёрланган мураббо)

Табиати: Иссиқликка майлдор.

Хосияти: Хурсандликни кўпайтиради ва меъдага қувват беради.

Зарари: Томоқни ачиштиради.

Зарарини даф этиш: Испарза шираси билан истеъмол қилинади.

Турунж шарбати

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Иссиқ юракка қувват беради.

Зарари: Асабни бўшаштиради ва совуқ мизож одамга ярамайди.

Зарариңи даф этиш: Ҳалила мураббоси билан истеъмол қилинади.

Шовул шарбати

Табиати: Совуқ ва қотирувчи.

Хосияти: Меъдага қувват беради.

Зарари: Асабни бўшаштиради.

Зарарини даф этиш: Ҳалила мураббоси билан истеъмол қилинади.

Беҳи шарбати

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Меъдани қувватли қилади.

Зарари: Кўкрак ва томоққа зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Испарза шираси билан истеъмол қилинади.

Ширин олма шарбати

Табиати: Мўътадил.

Хосияти: Юракка қувват беради.

Зарари: Сафрога зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Шовул ва лимон шарбати билан истеъмол қилинади.

Гулбарглар шарбати

Табиати: Иссиқликка майлдор.

Хосияти: Иссиқ меъдани қиздиради.

Зарари: Биқин оғриғи пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Кам ёйиш лозим.

Асал шарбати

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Совуқ мизож одамда балғамни йўқотади.

Зарари: Иссиқ мизож одамга ярамайди.

Зарарини даф этиш: Занжабил мураббоси билан иштаҳа билан истеъмол қилинади.

Ширин анор шарбати

Табиати: Латиф ва мўътадилдир.

Хосияти: Юракка қувват беради ва жинсий қобилиятга фойдаси бор.

Зарари: Сафрога зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Шовул ёки лимон шарбати билан истеъмол қилинади.

Олхўри шарбати

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Кўкрак ва йўталга фойдалидир.

Зарари: Меъдани бўшаштиради.

Зарарини даф этиш: Мастаки ҳазм дориси билан истеъмол қилинади.

Нордон анор шарбати

Табиати: Совуқ, қуруқ ва латифдир.

Хосияти: Кўнгил айнишини қайтаради ва сафрони сўндиради.

Зарари: Қуланжга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Занжабил ва ҳалила билан истеъмол қилинади.

Бинафша шарбати

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Сафродан бўлган иситмага фойдалидир.

Зарари: Совуқ мизож одамга ярамайди.

Зарарини даф этиш: Сиканжубин истеъмол қилинади.

Нилуфар шарбати

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Қўкрак ва йўталга фойдалидир.

Зарари: Совуқ мизож одамга ярамайди.

Зарарини даф этиш: Лимон ва норанж шарбати истеъмол қилинади.

Қўкнор шарбати

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Қўкрак ва мияга фойдалидир.

Зарари: Зарарсиздир.

Зарарини даф этиш: Қўп истеъмол қилиш керак эмас.

Лимон шарбати

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Сафрони сўндиради ва иштаҳани очади.

Зарари: Совуқ мизож одамга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Занжабил мураббоси истеъмол қилинади.

Сандал шарбати

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Жигар ва мияга фойдалидир.

Зарари: Овозга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Новвот ва гулоб билан истеъмол қилинади.

Чилонжийда шарбати

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Қўкрак ва томоққа фойдалидир.

Зарари: Меъдани заифлаштиради.

Зарарини даф этиш: Зарарини қайтариш учун анор шарбати яхшидир.

УН САККИЗИНЧИ БОБ — МАСТ ҚИЛУВЧИ ШАРБАТЛАР БАЕНИДА

Янги узум шарбати

Табиати: Иссиқ ва қуюқ бўлади.

Хосияти: Танани семиртиради ва эски йўтални йўқотади.

Зарари: Жигарда тиқилма пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Сиканжубин шарбати истеъмол қилинади.

Эски шароб

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Эски кўз оғриғини йўқотади.

Зарари: Кундузи ичса зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Нордон олма ёки лимон суви ичиш керак.

Сариқ шароб

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Ҳамма заҳарларга қарши тарёқдир.

Зарари: Эрталаб оч қоринга ичса эрлик қувватини кесади,

Зарарини даф этиш: Анор ёки ширинлик истеъмол қилинади.

Хурмо шароби

Табиати: Иссиқ ва қуюқ бўлади.

Хосияти: Танани семиртиради ва ични юмшатади.

Зарари: Бадандаги тўсиқларни очади.

Зарарини даф қилиш: Нордон ва ширин таомлар билан истеъмол қилинади.

Таросу шароби

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Бел қувватини кучайтиради.

Зарари: Оғиз ва тишга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Қора тут шарбати билан истеъмол қилинади.

Қорақимиз шароби

Табиати: Иссиқ ва қуюқ.

Хосияти: Танани семиртиради.

Зарари: Тиқилма пайдо қилади ва мияни оғирлаштиради.

Зарарини даф этиш: Гулангабин истеъмол қиланди.

Бугдой шароби

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Белнинг қувватини оширади.

Зарари: Тиқилма пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Занжабил мураббоси истеъмол қилинади.

Бодом ёғи

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Йўтал ва томоққа яхшидир.
Зарари: Заиф меъдага ёмондир.
Зарарини даф этиш: Мастаки истеъмол қилинади.

Ёнғоқнинг ёғи

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Меъда ва буйракка фойдалидир.
Зарари: Оғиз ва томоққа зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Кўкнор истеъмол қилинади.

Кунжут ёғи

Табиати: Иссиқликка майлдор.
Хосияти: Озиқлиги жуда кўп.
Зарари: Меъдани бўшаштиради.
Зарарини даф этиш: Долчин ва асал билан истеъмол қилинади.

Зайтун ёғи

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Ичми юмшатади.
Зарари: Бош оғриғи пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Қоҳу ва сирка билан истеъмол қилинади.

Мол ёғи

Табиати: Қуюқ.
Хосияти: Озиқлиги жуда кўп.
Зарари: Меъдани бўшаштиради.
Зарарини даф этиш: Долчин ва асал билан истеъмол қилинади.

Бинафша ёғи

Табиати: Совуқ ва ҳўл.
Хосияти: Мия ва юракка фойдалидир.
Зарари¹
Зарарини даф этиш: Наргис ёғи суртилади.

---

¹ Зарари қўлёзма нусхасида берилмаган.

Гулсапсар ёғи

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Миядаги балғамларни эритиб, ҳайдайди.

Зарари: Иссиқлигидан бош оғриғи пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Бинафша ёғи суртилади.

Гул ёғи

Табиати: Мўътадил.

Хосияти: Томир тортишишини йўқотади.

Зарари: Бўғим оғриқларига ва ниқризга ёмондир.

Зарарини даф этиш: Бинафша ёғи суртилади.

Ёсуман ёғи

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Балғамни йўқотади ва совуқликни кесади.

Зарари: Иссиқликдан бош оғриғи пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Бошга ҳўл мизожли ёғ суртади.

ЙИГИРМАНЧИ БОБ — АТИРЛАР БАЁНИДА

Уд

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Юрак ва мияга фойдалидир.

Зарари: Иссиқ мизожли мияга зарари бор.

Зарарини даф этиш: Қайсурий кофури суртилади.

Анбар

Табиати: Иссиқ ва ҳўл.

Хосияти: Кексаларнинг юрагига қувват беради.

Зарари: Сафро мизожли одамларга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Қайсурий кофури суртилади.

Мушк

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.

Хосияти: Юрак ва мияга қувват бериб, кўзни равшан қилади.

Зарари: Иссиқ мизожли мияга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Қайсурий кофури ҳидланади.

Сандал

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Иссиқликдан бўлган бош оғриғига яхшидир.

Зарари: Овозга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Новвот ва гулоб шарбати суртилади.

Кофур

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Иссиқ юракка фойдалидир ва бурундан келган қонни қайтаради.

Зарари: Белга қувват беради.

Зарарини даф этиш: Бинафша ва нилуфар ҳидланади.

Гулоб

Табиати: Совуқ ва қуруқ.

Хосияти: Иссиқ мизожли юрак ва мияга яхшидир.

Зарари: Ич кетиш вақтида ишлатиш керак эмас.

Зарарини даф этиш: Равоч ва шовул шарбати истеъмол қилинади.

Миср толи шираси

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Юракнинг қувватсизлиги ва хафақонга яхшидир.

Зарари: Ҳеч зарари йўқ.

Зарарини даф этиш: Кўп ейиш керак эмас.

Сачратқи шираси

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Жигарнинг иссиқ мизожини созлайди.

Зарари: Совуқ мизож кишига зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Қанд шарбати истеъмол қилинади.

Говзабон шираси

Табиати: Совуқ ва ҳўл.

Хосияти: Юракка қувват беради ва шароб кучини кесади.

Зарари:

Зарарини даф этиш: Қанд ва новвот шарбати истеъмол қилинади.

Забод

Табиати: Мўътадил.

Хосияти: Юракка қувват беради.

Зарари: Иссиқ мияга ярамайди.

Зарарини даф этиш: Кофур яхшидир.

Говчашм шираси

Табиати: Иссиқликка майлдор.
Хосияти: Меъда ва юракка яхшидир.
Зарари: Зарари йўқ.
Зарарини даф этиш: Гулоб ва қанд истеъмол қилинади.

Ялпиз шираси

Табиати: Совуқликка майлдор.
Хосияти: Меъдага қувват беради.
Зарари: Биқин оғриғи ва йўталга ёмондир.
Зарарини даф этиш: Нўхат шўрва истеъмол қилинади.

Голия

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Юракка қувват беради.
Зарари: Озгина йўтал пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Гулобни бинафша билан ҳидланади.

ИГИРМА БИРИНЧИ БОБ — ҲАЗМ ДОРИЛАРИ БАЕНИДА

Ҳазм дориси

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Юракка қувват беради.
Зарари: Иссиқ мизож жигарга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Нордон анор шарбати истеъмол қилинади.

Мастаки ҳазм дориси

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Меъдага қувват беради.
Зарари: Иссиқ жигарга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Шовул шарбати истеъмол қилинади.

Занжабил мураббоси

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Меъда ва буйракка фойдалидир.
Зарари: Иссиқ мизож одамга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Сиканжубин истеъмол қилинади.

Турунж пўстининг мураббоси

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Совуқ мизожлик меъдани иситади.
Зарари: Иссиқ мизожли жигарга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Шовул шарбати истеъмол қилинади.

Игир мураббоси

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Кўзни равшанлаштиради.

Зарари: Мияга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Бодён уруғи истеъмол қилинади.

Ёввойи сабзи мураббоси

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Уруғни кўпайтиради.

Зарари: Кўкрак ва ўпкага зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Асал истеъмол қилинади.

Сабзи мураббоси

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Кўз ва меъдага қувват беради.

Зарари: Иссиқ мизож одамга зиёни бор.

Зарарини даф этиш: Нордон анор шарбати истеъмол қилинади.

Ҳалила мураббоси

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Истикқони йўқотади ва бел қувватини оширади.

Зарари: Куйган қон ҳосил қилади.

Зарарини даф этиш: Сирка ва горчица истеъмол қилинади.

ИИГИРМА ИККИНЧИ БОБ — ЛИБОСЛАР БАЁНИДА

Парчадан тикилган либос

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Бел қувватини оширади.

Зарари: Манманлик пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Ҳамма вақт ҳам яхши бўлавермайди.

Ипакли либос

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Бадан терисини юмшатади ва семиртиради.

Зарари: Аъзоларни нозиклаштиради.

Зарарини даф этиш: Пахта билан қўшиб тўқилгани яхшидир.

Зигирпоядам тайёрланган либос

Табиати: Совуқ.
Хосияти: Тана рангини тиниқлаштиради.
Зарари: Қонни қизитади.
Зарарини даф этиш: Ипак қўшиб тўқилади.

Пахтадан тикилган либос

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Танани маҳкам қилади ва совуқ учун яхшидир.
Зарари: Унга бурга тушади.
Зарарини даф этиш: Унинг орасига гулсапсар қўйилади.

Хом ипакдан тайёрланган либос

Табиати: Иссиқ ва латиф.
Хосияти: Кексаларга яхшидир.
Зарари: Қонни қиздиради.
Зарарини даф этиш: Пахта қўшиб тўқилади.

Жунли либос

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Иссиқлик тез таъсир қилади.
Зарари: Танани дағал қилади.
Зарарини даф этиш: Остидан бўғли кийим кийилади.

Пўстинкеш

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Совуқ мизож ва томоғи оғрийдиганларга яхшидир.
Зарари: Иссиқ мизож одамга ёмондир.
Зарарини даф этиш: Унинг тагида ипакдан кўйлак бўлсин.

Олмахон мўйнасидан қилинган либос

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Ешларга фойдалидир.
Зарари: Кексаларга ёмондир.
Зарарини даф этиш: Остидан кийим кийиш керак.

Қоқум

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Болаларга яхшидир.
Зарари: Кекса ва касалманд кишиларга ёмондир.
Зарарини даф этиш: Остидан кийим кийиш керак.

Товус пари

Табиати: Жуда иссиқ.
Хосияти: Оёқ оғриғи ва ниқризни йўқотади.
Зарари: Ёшларни қиздириб юборади.
Зарарини даф этиш: Унинг остидан ипакли либос кийсин.

Вашақ мўйнаси

Табиати: Жудаям иссиқ.
Хосияти: Бел қувватини оширади.
Зарари: Қонни қуйдиради.
Зарарини даф этиш: Унинг остидан ипакли кийим кийилади.

Дағал жундан тўқилган либос

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Кексаларга яхшидир.
Зарари: Ёшларга ярамайди.
Зарарини даф этиш: Унинг остидан зиғир поясидан тайёрланган либос кийилади.

ЙИГИРМА УЧИНЧИ БОБ — ОБ-ҲАВО БАЁНИДА

Баҳор ҳавоси

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Ҳамма жониворларга фойдалидир.
Зарари: Танасида кўп хилти бор одамга зиёнлидир.
Зарарини даф этиш: Қон олдирилади ва дори истеъмол қилинади.

Ҳаммом ҳавоси

Табиати: Мўътадил.
Хосияти: Мўътадил мизожли бўлса фойдалидир.
Зарари: Иссиқ мизожли беморга зиёни бор.
Зарарни даф этиш: Ҳамма вақт создир.

Ёз ҳавоси

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Иссиқ баданни қуруқлаштиради.
Зарари: Ҳазм қилиш аъзоларига зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Совуқ мизож шарбатлар истеъмол қилинади.

Куз ҳавоси

Табиати: Совуқ ва қуруқ.
Хосияти: Ҳеч қандай фойдаси йўқ.
Зарари: Кучли мизожга ёмондир.
Зарарини даф этиш: Ҳаммомга борилади ва ёғ суртилади.

Қиш ҳавоси

Табиати: Совуқ ва ҳўлдир.
Хосияти: Ҳазм қувватини оширади.
Зарари: Балғамни кўпайтиради.
Зарарини даф этиш: Иссиқ либослар кийилади.

Гармсел

Табиати: Иссиқ ва бузувчи бўлади.
Хосияти: Совуқ мизож одамга яхшидир.
Зарари: Баданни қуруқлаштириб, озгинлаштиради.
Зарарини даф этиш: Қиздирмайдиган кийим кийилади.

Совуқ ҳаво

Табиати: Совуқ ва қуруқ.
Хосияти: Иссиқ мизож одамга созидир.
Зарари: Совуқ мизож одамга ярамайди.
Зарарини даф этиш: Иссиқ овқат ичиб уйда бўлсин.

Дамашқ атиргулиси

Табиати: Иссиқ ва қуруқ.
Хосияти: Уни ҳидласа, дилни шодлантиради.
Зарари: Тумов пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Кофур ва оқ сандал ҳидланади.

Наргис

Табиати: Иссиқ.
Хосияти: Юракка қувват беради ва миядаги тиқилмаларни очади.
Зарари: Иссиқ мияга зиёни бор.
Зарарини даф этиш: Кофур ҳидланса яхшидир.

Гулсапсар

Табиати: Иссиқдир, мўътадил ҳам дейдилар.
Хосияти: Совуқ мизож мияни иситади.
Зарари: Бош оғриғи пайдо қилади.
Зарарини даф этиш: Оқ сандал ҳидланади.

Бинафша

Табиати: Совуқ.

Хосияти: Иссиқ мянга фойдалидир.

Зарари: Совуқ мянга ёмондир.

Зарарини даф этиш: Наргис гули ҳидланади.

Ясмин

Табиати: Иссиқ.

Хосияти: Балғам ва мияни тозалайди.

Зарари: Иссиқ мянга зиёнлидир.

Зарарини даф этиш: Бинафша ҳидланади.

Мирт

Табиати: Қуруқ.

Хосияти: Мянга қувват беради.

Зарари: Уйқусизлик пайдо қилади.

Зарарини даф этиш: Бинафша ҳидланади.

Дўлана гули

Табиати: Мўътадил.

Хосияти: Мияни қувватлантиради.

Зарари: Зиёнсиздир.

Бидмушк

Табиати: Мўътадил.

Хосияти: Юрак ва мянга қувват беради.

Зарари: Унда ҳеч қандай зиён йўқ.

Зарарини даф этиш: Уни ҳидланишидан иллат пайдо бўлмайди.

ИЙГИРМА ТҮРТИНЧИ БОБ — ОВҚАТЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ УСУЛИ БАЁНИДА

Бир кунда бири-бирига зид бўлган таом истеъмол қилинмайди. Пазанда, нимаики шўр ва ёқимсиз бўлса, лавлаги сувидан, нимаики аччиқ ва тахир бўлса сиркада, нимаики нордон бўлса, туз ва зиравор ҳиди билан таъми яхшиланади. Ҳар қандай ориқ гўшти бургут ёғи билан истеъмол қилинади ва ориқ гўштининг терисини пиширишдан олдин тозаланиши лозим. Ҳар жониворки пиёз ёки саримсоқ еган бўлса, ўша кун уни сўйиш керак эмас. Яна гўшт ҳамма кераксиз нарсалардан тозаланиши керак. Гўшти майдалаётганда гўшт майдалаган пичоқ билан пиёзни майдаламаслик керак. Қозон қайнашдан тўхтамагунча, қозондан гўшти олмаслик лозим. Қўлга пиёз ҳиди уриб қолса, оловга пиёзни ташлаб қўлни тутиб турса ҳидни кетказлади.

Ҳар қандай сўйилган жонивор гўштини совимагунча қозонга солинамасин ва ҳеч қачон қозон тагига ҳўл ўтин қўймаслик керак.

Агар шошилаётган бўлсалар ва гўшти тез пишишини хоҳласалар, оловга озгина ош содаси сепилсин ва бир парча мумни қозонга суртсин. Қовун ва анжир ёғочини қозонга солиб қайнатса, гўшт тез пишади. Қозон тагида таппи, суяк ва товук тухумининг пўчоғини тутатилиши керак эмас, чунки зиёни бор. Бир вақтда ёки бир кунда икки хил бири-бирига зид бўлган таом истеъмол қилиш керак эмас. Масалан, каптар боласини гўштини еган бўлса, ўша кун айрон истеъмол қилмасин. Икки та нордон таом емасин, чунончи хом узум сувини истеъмол қилган бўлса, тотим емасин. Шунингдек қуруқ пишлоқ билан бир вақтда қоқ гўшти емасинлар ва хонаки товук гўштини қатикда пишириш керак эмас. Агар кўкатлар истеъмол қилган бўлсалар, мевалар ейиш керак эмас. Нўхат шўрва кетидан шўр нарсалар емасин ва кабобни анорнинг чўпига сихлаш керак эмас. Истеъмол қилинадиган ёғни мис идишда сақланмасин. Тандирдан олинган бирённинг усти ёпилмасин. Қовурилган балиқни совимагунча усти ёпилмасин. Мирт аралашган мевани ва мирт қўшилган таомни ейилмасин. Пишмаган мевалар ейилмасин.

Кечки пайт эрталабкига қараганда кам овқат есин. Овқат еганда меъдадан тўлиқ ўтмагунча ва кейлусга айланмагунча сабр қилиб таом ейилмасин. Икки таомни орадан маълум муддат ўтказмасдан ейилса, бу зўрлаб ейиш ҳисобланади. Зўрлаб ейишдан қочиш керакки ундан кўп зарарлар ва иллатлар пайдо бўладики, ҳозиқ табиблар ҳам уни даволашга ожиз бўладилар. Қорни очганда шундай таом ейиш керакки, яна бир неча луқма ейишга жой қолганда қўлни таомдан тортсин. Зикр этилган йўлга амал қилинса, то тирик экан, «қайт» деганни нидо қулогига етмагунча касал бўлмайди.

Фард:

Зи кам хўрдан якиро таб нагирад,
Зи пўр хўрдан ба рўзи сад бемирад.

Таржима:

Қам ейишдан ҳеч кимни иситма тутмайди,
Кўп ейишдан бир кунда юзлаб одам ўлади.

Бу рисолаани ўқиган кишилардан муаллифни ва кўчирувчини дуойи ҳайр билан ёд этишларини умид қилинади.

Мисра:

Дунёда менинг орзуйим шудир.

Оллоҳ тўғрилигини билувчидир, қайтишимиз ва боришимиз унинг томонигадир.

Муборак рамазон ойи сана 1312 ҳижрийда Арғунхон амри билан Қашмирда поёнига етди.

ИЗОҲЛАР

- Абоба** — овқатнинг бир тури
- анбар** — Ҳинд ва Тинч океан қирғоқларида яшовчи кашалот номли жонивор ичиди пайдо бўладиган хушбўй модда
- анисун** — Рум арпабодинининг меваси
- асида** — ҳолванинг бир тури
- балут** — балут, дуб ёнғоғи
- баҳақ** — тери юзасида пайдо бўладиган оқлик ёки қоралик бўлиб, баъзан гўшга ҳам ўтган бўлади (Жомий 64-бет). «Баҳақ — икки хил бўлади: оқ баҳақ ва қора баҳақ. Иккала баҳақ билан ҳақиқий песлик ўртасида фарқ бор» (Қонун IV 554-бет).
- бидмушк** — толнинг бир тури
- бодён** — Рум арпабодинининг уруғи — анис.
- боқила** — боқла-боби конский (ловияга ўхшаган дон)
- бузварий**
- сиканжубини** — баъзи бир моддалар қўшиб тайёрланадиган сиканжубинининг бир тури. Қ. сиканжубин.
- вашақ** — силвосин мўйнаси
- говзавон** — барги энлик бир ўсимлик: гадир-будир поялари чигиртканинг оёғи каби, ранги эса зангор сариқнинг ўртасида бўлади
- говчашм** — яъни «сигир кўзи» дейилган нарса. Гули сариқ, ўртаси қизил ва бобуна гули япроқчаларидан семизроқ бўлади.
- гулангабин** — гул ва асал дегани, қизилгулнинг гулбарглари асалга солиб, қирқ кун офтоб тинга қўйилса, гулангабин ҳосил бўлади.
- гулшакар** — атрулнинг шакарга қорилган барглари
- долчин** — араб. дарсиний — корица (дарахт қобиғи)
- дуон нодин**
- Али** — Алининг чақирини дуоси
- дуррож** — тuroж, ўрмон каклиги
- забод** — Африкада яшайдиган бир ҳайвондан олинадиган мушк ҳидини берувчи модда
- занжабил** — ўсимлик томири
- заъфарон** — ўсимлик гулининг толалари — шафран
- зирк** — қорақанд
- зулайбиё** — ҳолванинг бир тури
- игир** — паппрусга ўхшаш бир ўсимлик бўлиб, кўпинча ҳовуларда ва оқар сувларда ўсади
- «иржиъи»** — («Қайт») деб бошланувчи Қуръон ояти
- испарза** — сариқ занжабил
- истисқо** — сариқ сув касаллиги (водянка)
- кабобан**
- чини** — бот, кубоба. Уни Хитойдан келтирилади
- какра** — кўпинча ғалла экинлар орасида ўсадиган тахир ўсимлик
- калудона** — қовоқнинг уруғи
- кофур** — камфара
- коху** — сутчўп
- кундузфари** — (қундузқирин), ўғлон оши, бир дарё ҳайвонининг мойғи
- кунор** — бст. Держи-дерево
- лавзина** — бодом қўшиб тайёрланадиган ҳалвонинг бир тури
- марги**
- муфожот** — тўсатдан бўладиган ўлим
- мастаки** — мастика (ўсимлик елими)
- машанг** — ғалланинг бир тури
- мирт** — марсин, мирта — мирт
- мисвок** — арча ва ш. к. хушбўй дарахт ёғочидан қилинган тиш тозаллагич
- мушк** — эркак кабарга кийинкининг мушк безларидан олинадиган хушбўй модда

назла	— тумов — насмөрк
ниқриз	— подагра
норанж	— померанец (ўсимликнинг бир тури)
носур	— оқма яраси
нушодир	— (нашатир) — Аммоний хлорид, рангсиз кристалл модда
обкома	— ҳар хил нордон нарсалардан тайёрланадиган нордон сув
оқирқарҳо	— назла ўти (слюногөн)
полуда	— крахмал, шакар ва нордон мевалар қўшиб тайёрланадиган ширинликнинг бир тури
руб-и	
маскун	— оламнинг инсонлар яшайдиган бир бўлаги
рустак	— балиқнинг бир тури
сабуца	— қилиғ
савдо	— инсон баданида бўладиган тўрт суюқликнинг бири — черная желчь
салиха	— цейлон долчини
сандал	— сандал дарахти — сандалевое дерево
сиканжубин	— сирка ва асал ёки шакардан тайёрланадиган шарбат
судоб	— газакўт — рута
табарзад	— новвотнинг бир тури
тарангабин	— (таранжубин) — янтоқ шакар
таросу	— сут билан истеъмол қилинадиган чўлда ўсадиган ўсимлик номи
тотим	— араб. сумоқ — сумах дубильный (тотим ўсимлигининг донлари)
турунж	— цитрон
туғроғу	— туғру (тиғ), ханжарнинг тиғи
уд	— уд дарахти — алойное дерево
умму сибён	— болаларнинг тутқаноқ касали
фохта	— (қумри) каптарлар туркумига мансуб, қафасда ҳам учрайдиган сайроқи қуш
фундуқ	— ўрмон ёнғоғи
хавлинжон	— толалари ўрашиб кетган қизил ва қора илдиз парчаси. Хитойда ўсади — галанка
хардал	— хардал, қичи — горчица
хиёнуш	— жой номи
хилт	— балғам, сафро, савдо ва қон
шакаррез	— ҳолванинг бир тури
ширхишт	— қуруқ сут
Эрон	
кавраги	— араб. ангуза (ўсимлик елими)
қайсурий	
кофури	— Қайсурий деган жойда бўладиган кофурнинг номи
қатойиф	
нони	— бодом ёнғоқ мағзи ва шакар солиб тайёрланадиган ширин нон
қиёқ	— ингичка узун-узун кескир баргли кўп йиллик ўт
қирфа	— дорчин дарахти турларидан бир хилнинг қобиғи. Бу оддий дорчинга қараганда дағалроқ ва ранги қорароқ бўлади
қорақимиз	— қимизнинг бир тури бўлиши мумкин
қуланж	— ичак санчиғи, ич қотиши
қучқоч	— кичкина қуш
ғолия	— анбар, бон ёғи, ҳинд уди ва бошқа хушбўй моддалардан тайёрланадиган мураккаб дори
ҳалила	— миробалан (иссиқ юртларда ўсувчи дарахт меваси)